

ШКІДНИКИ РІПАКІВ ОЗИМОГО І ЯРОГО У СХІДНОМУ ТА ЦЕНТРАЛЬНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

С.В. Станкевич, Л.П.Кава,

кандидати сільськогосподарських наук

Викладено результати досліджень структури ентомокомплексу ріпаків озимого і ярого у Східному та Центральному Лісостепу України. Аналіз таксономічної та трофічної структури шкідників ріпаку свідчить, що переважна більшість шкідників (48–55 %) належать до ряду твердокрилих. За трофічною структурою ентомокомплекс ріпакового агроценозу на 54–61 % представлений спеціалізованими видами шкідників.

Ключові слова: *ріпак озимий, ріпак ярий, ентомокомплекс, трофічна структура, таксономічна структура*

Ріпак є джерелом рослинної олії, яку використовують у багатьох галузях промисловості і насамперед для отримання біодизелю [2]. Серед основних олійних культур він посідає третє місце у світі, поступаючись лише сої та бавовнику. Загалом 28 країн вважають ріпак основною олійною культурою [6].

Посівні площі олійних культур у світі становлять 140 млн га, із них ріпаку – близько 30 млн га, за середньої врожайності 1,3 –1,5 т/га [5], а в Європі відповідно сягають 4 млн га за врожайності 2,4–2,6 т/га [7]. Загалом виробництво зерна ріпаку у світі зросло з 1961 р. у 13,6 раза, тоді як площі посіву – лише у 4,4 раза [1].

Основними причинами отримання низького врожаю ріпаку й гірчиці є недотримання агротехніки та великі втрати від шкідливих організмів. Недобір урожаю, що спричиняється шкідливими організмами, становить понад 30–40 %, тому розробка ефективної, науково обґрунтованої системи захисту

посівів ріпаку ярого й гірчиці за сучасної технології вирощування має першорядне значення [3, 4, 9].

Виявлення умов, що сприяють розмноженню шкідливих комах у тому чи іншому місці, дає можливість науково обґрунтувати і здійснити заходи щодо обмеження їх шкідливої діяльності і навіть повністю ліквідувати небезпеку.

Добре відомо, що комахи як у географічних, так і в локальних масштабах розподіляються вкрай нерівномірно. Ця нерівномірність спричинена відмінностями у природних і господарських умовах тих чи інших районів, від яких головним чином залежать як можливість існування, так і масштаби розмноження комах [8, 9].

Незважаючи на короткочасне існування агроценозів ярих олійних капустяних культур (90–120 днів), їх ентомофауна характеризується значним різноманіттям видового складу [6].

За даними В. П. Федоренка [8], останніми роками в Україні стрімко зростає чисельність шкідників у ріпакових агроценозах.

Метою досліджень було вивчити видовий склад та таксономічну структуру фітофагів ріпаку ярого та озимого у Східному та Центральному Лісостепу.

Матеріали та методика досліджень. У Східному Лісостепу України дослідження проводили у 2007–2013 рр. на полях ННВЦ «Дослідне поле» ХНАУ ім. В. В. Докучаєва та НДІ рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААНУ Харківського р-ну Харківської обл.

У Центральному Лісостепу України дослідження проводили у 2010–2011 рр. на полях ВП НУБіП "Великоснітинське" НДГ ім. О. В. Музиченка Фастівського району Київської обл.

Видовий склад шкідників ріпаку ярого та озимого визначали протягом усього періоду вегетації методом косіння ентомологічними сачком, за допомогою ґрунтових пасток та ящика Петлюка і ручним збором. Обліки шкідників проводили за загальноприйнятою методикою.

Результати дослідження. Протягом вегетаційних періодів 2007–2013 рр. на полях ННВЦ «Дослідне поле» ХНАУ ім. В. В. Докучаєва та НДІ рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААНУ було виявлено 54 види спеціалізованих і багатоїдних шкідників, які належать до 8 рядів та 22 родин (табл. 1). Із них 29 видів є спеціалізованими шкідниками, а 25 — багатоїдними.

За даними таблиці 48 % (26 видів) від виявлених видів шкідників належать до ряду твердокрилих. Представники інших рядів становлять значно меншу частку в структурі ентомокомплексу: напівтвердокрилі — 18 % (10 видів), лускокрилі — 15 % (8 видів), прямокрилі — 9 % (5 видів), двокрилі — 4 % (2 види), перетинчастокрилі, рівнокрилі та трипси — по 2 % (по 1 виду).

1. Таксономічна структура шкідників ріпаку у Східному Лісостепу України (2007–2013 рр.)

Ряд	Кількість видів	Частка ряду у ентомокомплексі, %
Твердокрилі (Coleoptera)	26	48
Напівтвердокрилі (Hemiptera)	10	18
Лускокрилі (Lepidoptera)	8	15
Прямокрилі (Orthoptera)	5	9
Двокрилі (Diptera)	2	4
Перетинчастокрилі (Hymenoptera)	1	2
Рівнокрилі (Homoptera)	1	2
Трипси (Thysanoptera)	1	2

У 2010–2011 рр. на полях ВП НУБіП „Великоснітинське” НДГ ім. О. В. Музиченка було виявлено 38 спеціалізованих та багатоїдних видів

шкідників, які належать до 8 рядів та 19 родин, із них 23 види є спеціалізованими шкідниками, а 15 — багатоїдними (табл. 2).

2. Таксономічна структура шкідників ріпаку у Центральному Лісостепу України (2010–2011 рр.)

Ряд	Кількість видів	Частка ряду у ентомокомплексі, %
Твердокрилі (Coleoptera)	21	55,3
Лускокрилі (Lepidoptera)	5	13,2
Напівтвердокрилі (Hemiptera)	4	10,5
Двокрилі (Diptera)	3	7,9
Прямокрилі (Orthoptera)	2	5,3
Перетинчастокрилі (Hymenoptera)	1	2,6
Рівнокрилі (Homoptera)	1	2,6
Трипси (Thysanoptera)	1	2,6

Господарське значення шкідників ріпаку різне і значною мірою залежить від їх щільності та фенофази розвитку культури, а також від погодних умов. Так, для хрестоцвітих блішок сприятливою є спекотна посушлива погода, за якої рослини ослаблені, а блішки ненажерливіші, а для капустяної попелиці сприятливою є тепла волога погода.

Небезпечними шкідниками ріпаку з листогризух є ріпаковий пильщик (трач), ріпаковий листоїд, гусениці біланів та капустяної совки. Із сисних шкідників небезпечними є капустяна попелиця та хрестоцвіті клопи. Серед шкідників генеративних органів особливої уваги заслуговують ріпаковий квіткоїд, капустяний стручковий комарик (галиця), ріпаковий насіннєвий, стебловий прихованохоботник та оленки.

У фазі сходів — до 4 справжніх листків, найнебезпечнішими є комплекс капустяних блішок, мідляк піщаний, а також кравець — по периметру поля.

У фазі формування розетки великої шкоди завдають хрестоцвіті клопи та інші багатоклітні види клопів, капустяна попелиця, капустяні блішки, листоїди, гусениці біланів, совок і капустяної молі, а також личинки ріпакового пильщика.

У період стеблуння рослин особливо небезпечними є прихованохоботники, барида та хрестоцвітий стеблоїд. У фазі бутонізації значної шкоди завдають ріпаковий квіткоїд та капустяна попелиця. Під час цвітіння рослин особливої шкоди завдають ріпаковий квіткоїд, оленки та капустяна попелиця. Під час утворення стручків та їх дозрівання небезпечними є ріпаковий насіннєвий прихованохоботник, стручковий комарик, хрестоцвіті клопи та капустяна попелиця.

Найбільш шкідливими видами на посівах ріпаку у Східному і Центральному Лісостепу України є комплекс капустяних блішок і ріпаковий квіткоїд, а у Східному Лісостепу, окрім зазначених видів, значної шкоди посівам ріпаку щороку завдають також капустяна попелиця, капустяна міль, оленки та хрестоцвіті клопи.

Висновки

1. Фауна комах, які пошкоджують ріпаки ярий і озимий, доволі різноманітна — у Східному Лісостепу вона представлена 54 видами шкідників, у Центральному Лісостепу — 38 видами.

2. У систематичному відношенні на посівах ріпаку у Східному та Центральному Лісостепу переважають представники ряду твердокрилих відповідно 48 і 55 % від усіх представлених видів.

3. За кормовою спеціалізацією на посівах ріпаку у Східному та Центральному Лісостепу переважають спеціалізовані види, відповідно 54 і 61 %.

4. Найшкідливішими видами на посівах ріпаку у Східному та Центральному Лісостепу є хрестоцвіті блішки та ріпаковий квіткоїд. У Східному Лісостепу, окрім зазначених видів, значної шкоди посівам ріпаку

щороку завдають також капустяна попелиця, капустяна міль, оленки та хрестоцвіті клопи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордєєва О. Ф. Видовий склад шкідників ярого та озимого ріпаку в умовах лівобережного Лісостепу України / О. Ф. Гордєєва // Вісн. Полт. держ. аграр.акад. – 2003 – №3–4. – С. 56–59.
2. Два аспекти захисту ріпаку / [Ю. Г. Красиловець, Н. В. Кузьменко, А. Є. Литвинов, С. В. Станкевич] // Агробізнес сьогодні – 2011. – № 10 (218). – С 24–28.
3. Добровольский Б. В. Распространение вредных насекомых. Очаги и зоны наибольшей вредоносности. / Б. В. Добровольский — М.: Сов. наука, 1959. — 215 с.
4. Журавський В. С. Видова різноманітність комах на посівах ярого ріпаку у центральному Лісостепу України / В. С. Журавський // Захист і карантин рослин: міжвід. темат. наук. зб. – К.: Колобіг, 2008. – Вип. 54. – С. 197–202.
5. Журавський В. С. Хімічний метод обмеження чисельності основних шкідників ярого ріпаку / В. С. Журавський, М. П. Секун // Наук.-техн. бюл. Ін-ту олійних культур УААН. – 2007. – Вип. 12. – С. 188–192.
6. Лапа О. М. Шкідники капустяних культур / О. П. Лапа // Захист рослин. – 2005. – № 6. – С. 31.
7. Ріпак ярий / [М. І. Абрамик, В. Д. Гайдаш, С. Й. Гуринович та ін.] – Івано-Франківськ: Просвіта, 2003. – 82 с.
8. Федоренко В. П. Контроль хрестоцвітих блішок у посівах озимого та ярого ріпаку / В. П. Федоренко, К. П. Луговський // Карантин і захист рослин. – 2011. – № 10. – С. 7–9.
9. Чайка В. М. На посівах озимого ріпаку. Ефективність різних методів обліку чисельності для моніторингу ентомофауни / В. М. Чайка, А. А. Поліщук // Карантин і захист рослин. – 2010. – № 3. – С. 5–7.

**Вредители рапсов озимого и ярого в Восточной и Центральной
Лесостепи Украины**
С.В. Станкевич, Л.П. Кава

Изложены результаты исследований структуры энтомокомплекса рапсов озимого и ярого в Восточной и Центральной Лесостепи Украины. Анализ таксономической и трофической структуры вредителей рапса свидетельствует о том, что большинство их (48–55 %) являются представителями ряда жесткокрылых. По трофической структуре энтомокомплекс рапсового агроценоза на 54–61% представлен специализированными видами вредителей.

Ключевые слова: рапс озимый, рапс ярый, энтомокомплекс, трофическая структура, таксономическая структура.

**The pests of winter and spring oilseed rape in eastern and central Forest-
steppe of the Ukraine**
Stankevych S. V., Kava L. P.

Insect pest complex of oilseed winter and spring rape was investigated in central and eastern forest-steppe of the Ukraine. The analysis of taxonomic and trophic structure of this complex shows that majority (48–55 %) of insect pests belongs to Coleoptera. Specialized types of pests share 54–61 % of the total list.

Key words: winter rape, spring rape, entomocomplex, trophic structure, taxonomic structure.